

Денис Олександрович ІЛЬНИЦЬКИЙ

кандидат економічних наук,
доцент,
докторант кафедри міжнародної економіки,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
E-mail: ilnitskyd@gmail.com

**КОНКУРЕНТНА КАРТА СВІТОВОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ:
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-РЕСУРСНИЙ ВИМІР**

Ільницький, Д. О. Конкурентна карта світового науково-освітнього простору: інтелектуально-ресурсний вимір [Текст] / Денис Олександрович Ільницький // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 19. – № 1. – С. 53-63. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У роботі для визначення сучасної диспозиції національних науково-освітніх систем проведено апробацію методики побудови конкурентних карт світового науково-освітнього простору на прикладі захисту прав інтелектуальної власності. Використано інструментарій аналізу щільності кореляційного зв'язку між показниками якості захисту прав інтелектуальної власності та ВВП на душу населення. Обґрунтовано вибір показників, які використовуються для складання Індексу глобальної конкурентоспроможності, в якості базових для складання карт ринку, серед яких ідентифіковано ті, що характеризують глобальний науково-освітній простір. Аналіз щільності кореляційного зв'язку цих показників з ВВП на душу населення виявив, що за останнє десятиліття найбільш міцним зв'язок був з якістю захисту прав інтелектуальної власності, що обумовлює високий конкурентний статус найбільш розвинених країн.

Підтверджено гіпотезу про необхідність урахування розмірів ВВП на душу населення при побудові конкурентних карт світового ринку на основі якісних показників на прикладі показників якості захисту прав інтелектуальної власності. У результаті аналізу карт науково-освітнього простору виявлено, що для багатьох країн системи захисту прав інтелектуальної власності адекватно реалізовані та функціонують. Близько 22 країн можна віднести до тих, які розуміють та використовують об'єкти інтелектуальної власності як капітал.

Підготовлено рекомендацію, яку можна запропонувати Україні, а саме: проведення системної роботи щодо реалізації національних економічних інтересів на глобальному ринку науково-освітніх послуг має обов'язково містити всі аспекти забезпечення прав інтелектуальної власності, трансформації ставлення до них як до капіталу та ресурсу соціально-економічного розвитку.

Враховуючи те, що період, який аналізувався, охопив майже десятиліття, то можна також зробити висновок, що економіка характеризується досить значною інерційністю процесів у випадках, коли йдеться про функціонування систем захисту прав інтелектуальної власності, але існують вдалі приклади можливостей їх вдосконалення та міжнародного визнання.

Ключові слова: інтелектуальна власність; інтелектуальний капітал; конкурентна карта ринку; науково-освітній простір; міжнародна конкурентоспроможність.

Denys Olexandrovych ILNYTSKYI

PhD in Economics,
Associate Professor,
Doctoral Student

Department of International Economics,
Kyiv National Economic University named after Vadym Getman

COMPETITIVE WORLD MAP OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE: INTELLECTUAL RESOURCE DIMENSION

Abstract

The author in order to determine the disposition of modern national scientific and educational systems has conducted the testing of methods of constructing competitive maps of global scientific and educational space based on a sample of intellectual property protection. The tools of correlation analysis of density of quality protection indicators of intellectual property and GDP per capita are used. Paper provides the reasons for choice of indicators, that are used to compile the Global Competitiveness Index, as a base for mapping the market, including identification of those that characterize the global scientific and educational space. Analysis of correlation of these parameters with GDP per capita has found out that over the past decade there has been the closest connection with the quality of protection of intellectual property, which causes high competitive status of the most developed countries.

It has been confirmed the hypothesis of the need to consider the size of GDP per capita in the construction of competitive global market maps on the basis of quality indicators on a sample of quality indicators of intellectual property protection. The analysis of scientific and educational space maps has revealed that a number of systems of intellectual property protection is adequately implemented and functioning. About 22 countries can be attributed to those who are aware of and use intellectual property as capital.

It has been proposed the recommendation that can be applied in Ukraine, namely: conduction of systematic work to implement the national interests in a global scientific and educational space must necessarily include all aspects of intellectual property rights, transformation of its treatment as capital and resource of socio-economic development. Taking into account that the period under review has encompassed almost a decade, we can also conclude that the economy is characterized by a significant lag processes when it comes to the functioning of the protection of intellectual property, but there are good examples of its fast improvements and their international recognition.

Keywords: *intellectual property; intellectual capital; competitive market map; scientific and educational space; international competitiveness.*

JEL classification: A23, I2, F63, L8

Вступ

Дослідження доводять, що власники землі, акцій чи навіть об'єктів інтелектуальної власності не мають схильності до інвестицій у вдосконалення та збереження своєї власності у випадку, якщо їх права не захищені [1]. Коли йдеться про об'єкти інтелектуальної власності, можемо говорити, що передусім йдеться про економіку знань, де останні розглядаються ключовим ресурсом розвитку, який часом замінює капітал у його інших формах. Об'єкти промислової власності (передусім патенти) є результатами значних зусиль діяльності науковців та винахідників, тому вважається, що їх захист не лише пов'язує університетський сектор вищої освіти з економікою, але й зі сферою інноваційної діяльності, які разом формують передумови реалізації конкурентних переваг підприємств та національних економік. Вивчення можливостей побудови конкурентних карт світового ринку на прикладі окремих вимірів науково-освітнього простору становить важливе теоретичне та прикладне завдання, адже саме результати науково-освітньої діяльності є чинником соціально-економічного розвитку в глобальній економіці знань. Рух економіки України до економіки знань наштовхується на певні перешкоди, виявленню яких може слугувати побудова та аналіз карт світового науково-освітнього простору, вивчення досвіду їх лідерів. Актуальності досліджуваному питанню додають задекларовані у Стратегії сталого розвитку України реформи державної політики у сфері освіти, науки та досліджень, захисту інтелектуальної власності [2].

На жаль, досі у вітчизняній та доступній іноземній фаховій літературі аналіз світового науково-освітнього простору на основі побудови конкурентних карт ринку не зустрічався. Досить наближеним до нього є регулярна публікація ОЕСР зведених збірок, що характеризують світовий освітній простір за різними ознаками та вимірами [3]. Крім того, у світі досить поширеним є складання рейтингів університетів та освітніх систем, що також можуть характеризувати науково-освітній простір, але не з точок зору їх динаміки та розміру. Прикладами таких рейтингів є світовий рейтинг університетів

компаній QS та Times Higher Education, а також рейтинг освітніх систем, що складається австралійським Університетом Мельбурну [4-6]. Останній навіть пропонує візуалізацію свого рейтингу на карті світу та відповідний інструментарій, що, на жаль, досі зустрічається з технічними обмеженнями та можливостями авторів. Одним з нещодавніх досліджень стало вивчення світового досвіду та перспектив розвитку в Україні дослідницьких університетів, які можна назвати серцем науково-освітнього простору [7].

Мета та завдання статті

Метою статті є визначення сучасної диспозиції національних науково-освітніх систем на основі опрацювання методики побудови конкурентних карт світового науково-освітнього простору на прикладі захисту прав інтелектуальної власності. Для цього було визначено низку завдань, а саме: обґрунтування вибору бази отримання даних та проведення розрахунків, опрацювання теоретико-методологічних засад побудови конкурентних карт ринку на прикладі систем захисту прав інтелектуальної власності, проведення аналізу отриманих результатів та перевірка гіпотези про необхідність урахування розмірів доходів населення при побудові карт ринку на основі якісних показників.

Отримані результати можуть бути використані для обґрунтування змін у вітчизняному законодавстві та при розвитку міжнародних економічних відносин з представниками країн, про які йдеться у роботі, а також визначення ефективності внутрішніх політик з точки зору світового співтовариства та у зіставленні з іншими країнами.

Виклад основного матеріалу дослідження

У світі досить багато наукових та аналітичних центрів займаються питаннями дослідження міжнародної конкурентоспроможності на мікро- та макрорівнях. Значні зусилля для збору даних з країн світу та гармонізації методик їх отримання докладають міжнародні організації та інституції, наприклад, Інститут статистики ЮНЕСКО, Євростат, Світовий банк, Світова організація інтелектуальної власності тощо. Враховуючи те, що в різних сферах склалася різна ситуація зі збором даних, а головне – їх доступність дослідникам із країн з перехідною економікою, в якості інформаційної бази дослідження було обрано матеріали Всесвітнього економічного форуму (далі – ВЕФ), який довгий час розробляв та вдосконалював методологію обрахунку Індексу глобальної конкурентоспроможності та публікує його у щорічних звітах [8].

Структура Індексу глобальної конкурентоспроможності (далі – ІГК) вже досить детально аналізувалася у вітчизняних та іноземних роботах [9; 10]. Пропонуємо звернути увагу на коло показників, які можуть бути зарахованими до тих, які характеризують науково-освітній простір країн та світової економіки загалом (табл. 1).

Серед усіх показників, які використовуються для обрахунків ІГК за їх сутністю, нами було виокремлено ті, що можуть бути використані для характеристики науково-освітніх систем країн та, відповідно, для їх порівняння між собою, визначення розмірів кореляційного зв'язку з розміром доходів на душу населення, а також складання конкурентних карт світового ринку. Їх щорічна переоцінка створює можливість визначення динаміки їх розвитку.

Інструментарій виявлення існування та щільності кореляційного зв'язку між окремими показниками економічних систем досить широко використовується в економічних дослідженнях та добре зарекомендував себе [11; 12]. Водночас важливого значення слід надавати не лише інтерпретації отриманих результатів, але і підбору показників для проведення такого аналізу. Крім достатньої вибірки, у нашому прикладі країн та періодів, показники мають бути нормалізовані у зіставні діапазони, що підвищуватиме достовірність отриманих результатів. Методика отримання показників для різних країн та у різні періоди в ідеалі має бути однаковою. На практиці цим може характеризуватися незначна кількість джерел, що стало одним з аргументів вибору ІГК ВЕФ у якості бази проведення дослідження.

Теоретичне окреслення можливостей та особливостей складання конкурентних карт ринків достатньо добре описано у вітчизняній та іноземній науковій періодиці та підручниках [15-18]. Методологія складання конкурентних карт ринків вже знайшла досить широке застосування у практиці аналізу стану та динаміки розвитку окремих ринків, наприклад, на фондовому ринку [19]. Активно використовується методологія складання конкурентної карти внутрішніх регіональних та галузевих ринків, зокрема для регіонального ринку плодоовочевої продукції та сільськогосподарських ринків загалом [20; 21]. Аналіз конкурентних карт ринків на прикладі науково-освітніх послуг має свою специфіку, адже у світі практично відсутні достовірні джерела, які можуть давати об'єктивну характеристику таким якісним показникам, як доступність технологій, глибина підготовки працівників, природа конкурентних переваг, якість науково-дослідних інституцій тощо. Адже для складання більшості міжнародних рейтингів університетів та освітніх систем використовуються саме варіанти інтерпретації кількісних показників, що за своєю сутністю є якісними показниками. Хоча якісні показники додають значного суб'єктивного фактору в результати аналізу, при складанні методики

визначення ІГК вдалося значною мірою подолати такі недоліки. Наприклад, у звіті за 2014-15 роки для визначення якісних характеристик було використано думки 13 264 керівників компаній з 144 країн, які представляють 98,7 % світового ВВП [8, с. 86]. Тому оцінка якості як характеристика об'єкта ринкових відносин може розглядатися в якості бази для визначення позицій суб'єктів ринкових відносин, наприклад, оцінка якості захисту прав інтелектуальної власності в різних країнах може давати основу для побудови конкурентної карти глобального ринку науково-освітніх послуг.

Таблиця 1. Ієрархія науково-освітніх показників, що формують ІГК, за розміром кореляційного зв'язку з розміром доходів на душу населення*

№	Показник	2013-2014 рр.	2012-2013 рр.	2011-2012 рр.	2010-2011 рр.	2009-2010 рр.	2008-2009 рр.	2007-2008 рр.	2006-2007 рр.
1.	Інновації та фактори ускладнення	0,736	0,694	0,703	0,681	0,643	0,624	0,627	0,598
2.	Захист прав інтелектуальної власності (місце серед показників)	0,731 (2)	0,701 (1)	0,710 (1)	0,702 (1)	0,706 (1)	0,701 (1)	0,689 (2)	0,662 (3)
3.	Доступність останніх технологій	0,702	0,678	0,678	0,682	0,693	0,672	0,678	0,662
4.	Глибина маркетингу	0,700	0,671	0,690	0,697	0,649	0,574	0,596	0,586
5.	Університетсько-промислове співробітництво у НДДКР	0,690	0,642	0,650	0,622	0,595	0,590	0,564	0,508
6.	Якість науково-дослідних інституцій	0,686	0,633	0,638	0,601	0,566	0,539	0,527	0,486
7.	Природа конкурентних переваг	0,685	0,609	0,635	0,591	0,555	0,600	0,616	0,586
8.	Доступність дослідницьких послуг та послуг з профпідготовки	0,678	0,609	0,587	0,579	0,571	0,554	0,560	0,529
9.	Здатність до інновацій	0,664	0,608	0,644	0,572	0,503	0,507	0,501	0,486
10.	Витрати підприємств на НДДКР	0,660	0,610	0,601	0,558	0,535	0,551	0,557	0,507
11.	Глибина підготовки працівників	0,653	0,621	0,613	0,611	0,626	0,599	0,617	0,599
12.	Якість початкової освіти	0,642	0,600	0,622	0,630	0,637	0,599	0,607	-
13.	Охоплення середньою освітою	0,625	0,612	0,571	0,591	0,610	0,597	0,563	0,534
14.	Сподівання на професійний менеджмент	0,621	0,600	0,602	0,583	0,554	0,488	0,502	0,503
15.	Спроможність країни утримувати таланти	0,621	-	-	-	-	-	-	-
16.	Спроможність країни приваблювати таланти	0,587	-	-	-	-	-	-	-
17.	Якість управлінських шкіл	0,585	0,542	0,556	0,570	0,543	0,480	0,512	0,475
18.	Якість математичної та наукової освіти	0,554	0,520	0,530	0,552	0,546	0,499	0,509	0,500
19.	Патенти, захищені конвенцією щодо патентного співробітництва	0,554	0,502	-	-	-	-	-	-
20.	Доступність науковців та інженерів	0,552	0,512	0,518	0,553	0,523	0,431	0,456	0,413
21.	Набір на навчання для отримання вищої освіти	0,498	0,438	0,428	0,414	0,424	0,434	0,456	0,424
22.	ППІ та трансфер технологій	0,460	0,455	0,460	0,435	0,423	0,441	0,375	0,263
23.	Набір на навчання для отримання початкової освіти	0,386	0,390	0,331	0,324	0,355	0,344	0,292	0,297

*Складено автором на основі даних [13; 14].

Вибір ІГК в якості бази для аналізу карти світового ринку науково-освітніх послуг також обумовлений тим, що ВЕФ є єдиним, що надає у вільному доступі готові до опрацювання дані за тривалий період часу і дані при цьому отримуються за методикою, яка з часом практично не змінюється. При його складанні фахівці опрацювали інформаційні можливості основних міжнародних організацій, що можуть надавати ці дані. Основними джерелами стали Світовий економічний форум та Світовий банк, хоча кожен показник має власну специфіку походження.

Серед основних стовпців, на яких базується обрахунок ІГК, на першому місці за розміром кореляційного зв'язку з розміром доходів на душу населення знаходиться технологічна готовність, а інші стовпчики, що пов'язані з науково-освітнім простором, також демонструють щільний кореляційний зв'язок (табл. 2.). При цьому за період з 2006 року щільність кореляційного зв'язку технологічної готовності країни з розміром ВВП на душу населення зросла на 13,7 %, вищої освіти та підготовки – на 17,3 %, інновацій – на 31,2 %, охорони здоров'я та базової освіти – 17,9 %, що становило найбільше зростання (крім випадку з розміром ринку, де зв'язок хоча і зріс, але не був таким сильним). Захист прав інтелектуальної власності певним чином знаходить свій прояв у всіх блоках показників ІГК. Тож за

характером цей показник можна назвати таким, що має горизонтальний характер (за аналогією з горизонтальними політиками ЄС). Зазначимо, що вибір періоду з 2006 по 2014 роки обумовлений інерційністю, досить повільною швидкістю змін, що відбуваються у науково-освітньому просторі, та єдиною методикою складання.

Для побудови конкурентної карти використовуються середні значення показників, що надаються як самими джерелами, так і перевірялися при розрахунках. Середні значення грають визначальну роль, адже саме відхилення від них є чинником зарахування країн до тієї чи іншої групи на конкурентній карті ринку. Для визначення місця країни використано підхід порівняння показників країн із середнім значенням у світі (формула 1). Для визначення місця країн на конкурентній карті далі використовуємо описані у задуваних працях формули.

$$S_i = P_i / P_{avg} \quad (1)$$

де S_i – ринкова частка досліджуваної країни на релевантному ринку;

P_{avg} – середнє значення приведенного¹ якісного показника по всій вибірці країн;

P_i – значення приведенного якісного показника країни – i .

Таблиця 2. Ієрархія основних блоків показників, що формують ІГК, за розміром кореляційного зв'язку з розміром доходів на душу населення*

№	Стовпчик (блоки показників) ІГК	коефіцієнти кореляції за роками							
		2013-2014	2012-2013	2011-2012	2010-2011	2009-2010	2008-2009	2007-2008	2006-2007
	Індекс глобальної конкурентоспроможності	0,782	0,774	0,764	0,759	0,752	0,723	0,701	0,675
1	9-й технологічна готовність	0,788	0,754	0,748	0,742	0,754	0,722	0,711	0,693
2	2-й інфраструктура	0,757	0,743	0,740	0,743	0,707	0,701	0,702	0,695
3	1-й інституції	0,735	0,709	0,697	0,695	0,712	0,700	0,703	0,688
4	5-й вища освіта та підготовка	0,728	0,687	0,671	0,680	0,686	0,655	0,655	0,621
5	11-й задоволення бізнесом	0,728	0,690	0,705	0,684	0,648	0,634	0,651	0,627
6	12-1 інновації	0,721	0,675	0,675	0,649	0,612	0,591	0,584	0,550
7	6-й ефективність товарних ринків	0,681	0,659	0,679	0,698	0,668	0,638	0,656	0,652
8	4-й охорона здоров'я та базова освіта	0,615	0,617	0,612	0,598	0,622	0,615	0,600	0,521
9	8-й розвиток фінансових ринків	0,567	0,553	0,577	0,553	0,554	0,627	0,645	0,663
10	7-й ефективність ринку праці	0,537	0,477	0,502	0,491	0,513	0,498	0,493	0,517
11	3-й макроекономічне середовище	0,494	0,560	0,590	0,586	0,547	0,572	0,530	0,593
12	10-й розмір ринку	0,362	0,363	0,356	0,360	0,333	0,339	0,276	0,223

*Складено автором на основі даних [13; 14].

До обмежень результатів нашого аналізу слід віднести те, що випали з дослідження країни, які загалом мають незначну частку у світовому господарстві, через брак відомостей щодо них у базах даних міжнародних організацій. До них переважно потрапили острівні країни, економіка яких заслуговує окремого напрямку досліджень (наприклад, острови Маршала, Мікронезії, Антигуа, Соломонові, Карибські, Кайманові, Папуа Нова Гвінея, Мальдіви, Куба тощо), новоутворені невеликі країни (Косово, Еритрея, Південний Судан). На жаль, до складу цих країн не потрапили також ті, дані щодо яких могли б збагатити наші результати, зокрема - це Білорусь, Афганістан, Ірак, Туркменістан, Узбекистан, Судан, Корейська НДР. Для низки країн, що не з перших років брали участь у складанні ІГК, дані за перший період були замінені на найближчий період участі у рейтингу, зокрема до них увійшли такі, як Іран, Бірма, Ангола, Бутан, Ліберія, Кот д'Івуар, Ємен, Молдова, Гана тощо.

З 2008 року ІГК будується таким чином, що найбільші показники кореляції з ВВП на душу населення демонструє сам індекс, а окремі його компоненти його не випереджають, і таким чином у сукупності демонструють синергетичний ефект окремих чинників на результат функціонування економічних систем. Крім того, показник ВВП на душу населення є таким, що має сильний та позитивний зв'язок з

¹ Показники ІГК проходять цілу низку процедур обробки, приведення до стану, коли їх можна використовувати для отримання достовірних результатів. Див. [22].

результатами ІГК та часто використовується науковцями для аналізу національних рівнів продуктивності [8, с. 46].

Нами було прийнято рішення про перевірку показників ІГК на існування кореляційного зв'язку з розміром доходів на душу населення як основним підсумовуючим всі види економічної діяльності показником. Однією з переваг цього показника є його певна незалежність від розміру економіки та інших її характеристик.

Аналіз конкурентної карти світового науково-освітнього ринку. Складемо конкурентну карту світового науково-освітнього ринку за показником якості захисту прав інтелектуальної власності, який за всі роки складання ІГК завжди перебував у трійці показників, які за розміром кореляційного зв'язку з доходів на душу населення демонстрували найвищі коефіцієнти, а у звітах за 2013- 2007 роки займав перше місце. Експерти ВЕФ оцінювали захист прав інтелектуальної власності за шкалою від 1 до 7, де остання є максимально можливою оцінкою, що дає нам можливість використати ці дані для складання карти світового освітнього ринку за показником якості захисту прав інтелектуальної власності (табл. 3).

Як бачимо, до країн-лідерів слід зарахувати Фінляндію та Сінгапур, які при цьому погіршили свої позиції за період, що аналізується (2006-2014 рр.). Значна група країн має сильні конкурентні позиції, але до тих, хто продовжує покращувати якість захисту прав інтелектуальної власності, належать Китай та його провінції Тайвань і Гонконг, а також деякі невеликі країни. Країни великої сімки (крім Японії) – Великобританія, Канада, Франція, Німеччина та США – погіршили свої позиції, а Італія навіть опинилася в групі країн зі слабкою конкурентною позицією разом з Україною, Індією та Румунією. Зазначимо, що країни ЄС можна побачити як серед груп країн з сильною конкурентною позицією, так і з слабкою, що засвідчує значну диференціацію рівнів їх розвитку загалом та щодо захисту ПІВ зокрема, а також потребу в їх подальшій інтеграції. Отже, можна стверджувати, що близько 67 країн, які входять до груп лідерів та країн з сильною конкурентною позицією, мають досить якісні системи захисту ПІВ.

Аналізуючи позицію України на цій карті, приходимо висновку про високу ступінь суб'єктивності отриманого показника. Однак таке бачення України світом має спонукати до дій щодо зміни цього ставлення.

Аналіз лише якості систем захисту прав інтелектуальної власності, на жаль, не дає нам уявлення про дійсний розподіл сил на світовому ринку науково-освітніх послуг у глобальній економіці. Тому було реалізовано підхід, що враховує економічні результати діяльності національних господарств на добробут їх громадян шляхом зваження якісних показників на розмір ВВП на душу населення (формула 2.). Для підвищення достовірності результатів було використано показник ВВП на душу населення за паритетом купівельного стандарту.

$$Siw = Si * (Pi/P_{avg}) \quad (2),$$

де P_i - ВВП на душу населення за паритетом купівельного стандарту країни i .

P_{avg} – середньосвітове значення ВВП на душу населення за паритетом купівельного стандарту.

Результати врахування ВВП на душу населення дали зовсім іншу картину карти глобального ринку за рівнем захисту прав інтелектуальної власності, яка більш адекватно характеризує сучасний стан справ щодо захисту прав інтелектуальної власності та його взаємного впливу на добробут громадян країн світу (табл. 4.). Так до лідерів монополюно відносяться США, які, втім, за період, що аналізується, погіршили свої позиції. Китай та Індія активно та цілеспрямовано покращують свої сильні конкурентні позиції, а їх намагаються наздоганяти Корея, Бразилія, Росія, Туреччина та інші. Всі країни великої сімки погіршили своє становище, але все ще займають сильні конкурентні позиції. Зваження показників виявило, що багато країн ЄС погіршили свої позиції настільки, що їх слід відносити до аутсайдерів – Угорщина, Хорватія, Словенія, Естонія, Кіпр, Латвія. Практично всі країни G-20 увійшли до лідерів чи країн з сильними ринковими позиціями, крім Індонезії, Південної Африки та Аргентини.

Однак Україна залишилася у групі аутсайдерів, хоча дещо покращила свої ринкові позиції. Вже багато років науковці пишуть, що таке місце нашої країни відповідає реальному стану справ та відображає структурні асиметрії та диспропорції в політиках, що проводяться урядами країни [10].

Опрацювання методики складання конкурентних карт на основі комбінування якісних показників з макроекономічними, основним з яких можна називати ВВП (ВНД) на душу населення, відкриває можливості до апробації розрахунків інших показників. Зокрема йдеться про показники інтенсивності конкуренції Герфіндала–Гіршмана, Розенблюта, чотиричастковий показник концентрації, індекси концентрації, коефіцієнти варіації, показники ентропії тощо. Наші попередні розрахунки показують, що у глобальному науково-освітньому просторі відбувається досить *інтенсивна конкуренція*, незважаючи на значне домінування США, Японії, Китаю та Німеччини, які разом займають близько його половини. Тому розвиток людства має враховувати цю конкуренцію, при цьому стимулювати країни до співробітництва, взаємовигідного обміну здобутками.

Таблиця 3. Карта глобального ринку науково-освітніх послуг за якістю захисту прав інтелектуальної власності*

		розмір ринкової частки			
		лідер	сильна конкурентна позиція	слабка конкурентна позиція	аутсайдер
темп зростання ринкової частки	швидке покращення конкурентної позиції		Нова Зеландія, Катар, Люксембург, Пуерто-Рико, Гонконг (Китай), Південна Африка, Об'єднані Арабські Емірати, Тайвань (Китай), Оман, Саудівська Аравія, Мальта, Панама, Йорданія, Бруней-Даруссалам, Намібія, Гамбія, Ботсвана, Латвія, Свазіленд, Китай, Македонія, Індонезія, Гана, Замбія, Кувейт	Азербайджан, Польща, Казахстан, Туреччина, Вірменія, Чорногорія, Філіппіни, Еквадор, Бразилія, Нікарагуа, Ефіопія, Кенія, Сьєрра-Леоне, Малаві, Тринідад і Тобаго, Лесото, Болівія, Камбоджа, Болгарія, Капе Верде, Російська Федерація, Албанія, Сербія, Непал, Суринам, Уганда, Перу, Кот-д'Івуар, Тімор-Лесте, Бангладеш, Боснія і Герцеговина, Ємен, Бурунді	Чад, Гаїті
	покращення конкурентної позиції		Японія, Естонія, Руанда, Барбадос, Уругвай, Сейшели, Коста-Рика, Шрі-Ланка	Литва, Мексика, Ямайка, Танзанія, Сенегал, Зімбабве, В'єтнам, Іран, Мозамбік, Монголія, Ангола, Парагвай	Гвінея
	погіршення конкурентної позиції	Фінляндія, Сінгапур	Великобританія, Канада, Норвегія, Ірландія, Бахрейн, Кіпр, Бутан, Чеська Республіка, Лаос	Словацька Республіка, Беліз, Грузія, Молдова, М'янма	
	швидке погіршення конкурентної позиції		Швейцарія, Нідерланди, Франція, Німеччина, Швеція, Австрія, Австралія, Бельгія, США, Данія, Ісландія, Малайзія, Ізраїль, Португалія, Словенія, Корея, Маврикій, Іспанія, Угорщина, Чилі	Італія, Ліберія, Греція, Індія, Хорватія, Буркіна-Фасо, Марокко, Єгипет, Колумбія, Туніс, Камерун, Бенін, Тайланд, Гондурас, Домініканська Республіка, Мадагаскар, Пакистан, Румунія, Гватемала, Ель-Сальвадор, Нігерія, Малі, Габон, Мавританія, Україна, Ліван, Аргентина, Киргизька Республіка	Алжир, Лівія, Венесуела

*складено автором на основі даних [13].

Таблиця 4. Карта глобального ринку науково-освітніх послуг за рівнем захисту прав інтелектуальної власності, зваженого за розміром ВВП на душу населення за ПКС*

	Розмір ринкової частки			
	лідер	сильна конкурентна позиція	слабка конкурентна позиція	аутсайдер
швидке покращення конкурентної позиції	-	Китай, Індія	Індонезія	Перу, В'єтнам, Шрі-Ланка, Ангола, Панама, Азербайджан, Ефіопія, Гана, Танзанія, Замбія, Уганда, Мозамбік, Грузія, Руанда, Лаос, Монголія, Бутан
покращення конкурентної позиції	-	Австралія, Корея, Тайвань (Китай), Бразилія, Російська Федерація, Швейцарія, Саудівська Аравія, Туреччина	Південна Африка, Польща, Гонконг (Китай), Об'єднані Арабські Емірати, Сінгапур, Малайзія, Ізраїль, Аргентина, Таїланд, Колумбія, Чилі, Іран	Філіппіни, Нігерія, Пакистан, Румунія, Єгипет, Алжир, Казахстан, Венесуела, Марокко, Словацька Республіка, Люксембург, Україна, Бангладеш, Домініканська Республіка, Туніс, Литва, Коста-Ріка, Гватемала, Уругвай, Бахрейн, Болгарія, Кенія, Йорданія, Камерун, Ліван, Кот д'Івуар, Ель-Сальвадор, Тринідад і Тобаго, Ботсвана, Болівія, Намібі, Гондурас, Сенегал, Маврикій, Непал, Парагвай, Албанія, Габон, Македонія, Камбоджа, Буркіна-Фасо, Чад, Вірменія, Малі, Мадагаскар, Малаві, Молдова, Чорногорія, Гаїті, Киргизстан, Сієра Леоне, Гвінея, Лесото, Суринам, Мавританія, Сейшели, Кабо Верде, Бурунді, Гайана, Гамбія
погіршення конкурентної позиції	США	Японія, Німеччина, Великобританія, Франція, Канада, Італія, Іспанія, Нідерланди, Мексика, Швеція, Бельгія	Австрія, Норвегія, Данія, Фінляндія, Ірландія, Португалія, Нова Зеландія, Греція, Чеська Республіка	Пуерто-Рико, Угорщина, Хорватія, Словенія, Ісландія, Естонія, Кіпр, Латвія, Лівія, Ємен, Мальта, Нікарагуа, Зімбабве, Сьвазіленд
швидке погіршення конкурентної позиції	-	-	-	-

Висновки та перспективи подальших досліджень

Можна стверджувати, що для багатьох країн системи захисту прав інтелектуальної власності реалізовані та функціонують адекватно їх місцю у світовому господарстві. Наприклад у Росії, що орієнтована на експорт енергоносіїв, чи в Китаї та Індії, які намагаються реалізувати кількісний потенціал робочої сили. Місця Росії, Індії, Бразилії, Туреччини на картах кардинально різняться у кращий бік, що може знаходити й інші пояснення, крім адекватності економічним інтересам та стратегії розвитку країн, але їх слід ще знайти.

Країни-аутсайтери (92 країни світу) можна віднести до тих, що виступають у світовій економіці постачальниками ресурсів, передусім інтелектуальних. Можна стверджувати, що зі зростанням статусу країни від тих, що мають слабку конкурентну позицію, до сильних та лідерських позицій, відбувається зміна ставлення на об'єкти інтелектуальної власності та інші компоненти національного інтелектуального капіталу з використанням їх як ресурсу на ставлення як до капіталу. 67 країн, які входять до груп лідерів та країн з сильною конкурентною позицією, мають досить якісні системи захисту ПІВ. Як мінімум чи лише 22 країни можна віднести до тих, які розуміють та використовують об'єкти інтелектуальної власності як капітал, у тому числі шляхом залучення їх з-за кордону.

Функціонування систем захисту ПІВ має бути адекватним моделі національної економіки та відповідати стратегічним цілям її розвитку. Лише якісної системи захисту ПІВ не достатньо для лідерства чи сильних позицій на світових ринках, що доводить приклад Фінляндії та Сінгапуру. Вона повинна відповідати як наявним ресурсам та капіталом країни, так і національним економічним інтересам. Тому ключовою рекомендацією, яку можна запропонувати Україні, є проведення системної роботи щодо реалізації національних економічних інтересів на глобальному ринку науково-освітніх послуг із залученням до них усіх аспектів забезпечення ПІВ, трансформації ставлення до них як до капіталу та справжнього ресурсу соціально-економічного розвитку.

Ще одним результатом дослідження є те, що у світі практично відсутні країни, які можна охарактеризувати як такі, де відбувалося швидке погіршення конкурентної позиції. Враховуючи те, що період, який аналізувався, охопив майже десятиліття, то можна також зробити висновок, що економіка характеризується досить значною інерційністю процесів у випадках, коли йдеться про функціонування систем захисту прав інтелектуальної власності, але існують вдалі приклади можливостей їх вдосконалення та міжнародного визнання.

Краще аргументувати отримані висновки, спростувати чи підтвердити їх можуть подальші дослідження у цьому напрямку. Зокрема аналіз конкурентних карт світового ринку з використанням інших показників, що використовуються для складання ІГК. Ймовірно, що використання інших показників може дати дещо іншу картину карти глобального ринку науково-освітніх послуг. Одним із найбільш важливих подальших досліджень має стати більш чітка ідентифікація змісту понять «глобальний науково-освітній простір» та «ринки науково-освітніх товарів і послуг». Пріоритетні напрямки подальших досліджень мають бути визначені на основі ідентифікованих національних економічних інтересів.

Список літератури

1. De Soto H. *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else* / De Soto H. – New York: Basic Books, 2000. – 288 p.
2. Стратегія сталого розвитку "Україна - 2020", схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015// Офіційний вісник України, 23.01.2015. – № 4. – С. 8.
3. *Education at a Glance 2014 OECD Indicators* / OECD. – OECD Publishing. – 568p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>.
4. *QS World University Rankings: Methodology*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-methodology>.
5. *World University Rankings 2014-2015 methodology*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2014-15/world-ranking/methodology>.
6. *U21 Ranking of National Higher Education Systems*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems>.
7. *Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія* / [А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. А. Ф. Павленка та д.е.н., проф. Л. Л. Антонюк. — К. : КНЕУ, 2014. — 550, [2] с.
8. *The Global Competitiveness Report 2013–2014. Full Data Edition*. / Klaus Schwab, Xavier Sala-i-Martin, World Economic Forum. - World Economic Forum. Switzerland. – 553 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.

9. Юринець, З. В. Аналіз методик і результатів оцінки конкурентоспроможності національних економік у напрямі впровадження інновацій / З. Юринець // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 34. – С.57-63.
10. Лошенко, В. Є. Конкурентоспроможність економіки України у міжнародних рейтингах [Електронний ресурс] / В. Є. Лошенко // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2009. – Випуск 494. Економіка. – С. 14-22. Режим доступу: http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/746/1/nv_494_losheniuk.pdf.
11. Мочерний, С. В. Методологія економічного дослідження / С. В. Мочерний – Л.: Світ, 2001. – 415 с.
12. Економіко-математичне моделювання: навч. посібник/ За заг. ред. В. В. Вітлінського. – К.: КНЕУ, 2008. – 536 с.
13. Global Competitiveness Reports. Dataset 2006-07 to 2014-15. / World Economic Forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GCR2014-15/GCI_Dataset_2006-07-2014-15.xlsx.
14. The World Bank Group. 2015. GDP per capita, PPP (current international \$) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>.
15. Дяченко, Т. А. Теоретико-методичні засади оцінки конкурентного середовища та конкурентної позиції підприємства на ринку / Т. А. Дяченко// Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 4. – С. 203-208.
16. Буднік, М. М. Формування та розвиток конкурентних переваг підприємства в сучасних умовах роботи на ринку [Електронний ресурс] / М. М. Буднік, Є. С. Криворучко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2013. – № 2. – С. 74-78. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pirpr_2013_2_17.pdf.
17. Ковтун, Н. Використання статистичної інформації для побудови конкурентної карти ринку [Електронний ресурс] / Н. Ковтун, О. Хвостенко // Вісник національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Економіка. – 2011. – № 124-125. – С. 21-25. – Режим доступу: papers.univ.kiev.ua/ekonomika/10852.pdf.
18. Малярець, Л. М. Економіко-математичні аспекти діагностики конкуренто-спроможності підприємства / Л. М. Малярець, Л. О. Норік. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 214 с.
19. Кобушко, І. М. Визначення рівня конкуренції на фондовому ринку як провідному сегменті інвестиційного ринку / І. М. Кобушко // Економіка України, 2012. - №9. - С.33-46.
20. Маркова, О. В. Формування конкурентної карти регіонального ринку плодоовочевої продукції [Електронний ресурс] / О. В. Маркова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. – 2011. – Вип. 112. — Харків: ХНТУСГ. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_112/68.pdf.
21. Мартинчик, О. А. Оцінка конкурентного середовища сільськогосподарських підприємств Житомирської області / О. А. Мартинчик // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2014. – № 7. – С. 149-153.
22. The Global Competitiveness Report 2014–2015 (2014). Full Data Edition. / Klaus Schwab, Xavier Sala-i-Martin, World Economic Forum. - World Economic Forum. Switzerland. – 549 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.

References

1. De Soto, H. (2000). *The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else* / De Soto H. New York: Basic Books.
2. *Stratehiya staloho rozvytku "Ukrayina - 2020" (2015)*, skhvalena Ukazom Prezidenta Ukrayiny vid 12 sichnya 2015 roku № 5/2015. *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, 23.01.2015, 4, 8.
3. *Education at a Glance 2014 OECD Indicators (2014)*. / OECD. – OECD Publishing. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>.
4. *QS World University Rankings: Methodology. (2014)*. Retrieved from: <http://www.topuniversities.com/university-rankings-articles/world-university-rankings/qs-world-university-rankings-methodology>.
5. *World University Rankings 2014-2015 methodology. (2014)*. Retrieved from: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/2014-15/world-ranking/methodology>.
6. *U21 Ranking of National Higher Education Systems (2014)*. Retrieved from: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems>.
7. Pavlenko, A. F., Antonyuk, L. L., Vasylykova, N. V., Il'nyts'kyi, D. O. (2014). *Doslidnyts'ki universytety: svitovyy dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukrayini*. Kyiv : KNEU.
8. Schwab, Klaus & Sala-i-Martin, Xavier. *The Global Competitiveness Report 2013–2014 (2013)*. Full Data Edition. World Economic Forum. Switzerland. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf.

9. Yurynets', Z. V. (2014). Analiz metodyk i rezul'tativ otsinky konkurentospromozhnosti natsional'nykh ekonomik u napryami vprovadzhennya innovatsiy. *Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*, 34, 57-63.
10. Loshenyuk, V. Ye. (2009.) Konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy u mizhnarodnykh reytynhakh. *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 494, 14-22. Retrieved from: http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/746/1/nv_494_losheniuk.pdf.
11. Mochernyy, S. V. (2001) *Metodolohiya ekonomichnoho doslidzhennya*. Lviv: Svit.
12. Vitlins'kyi, V. V. (2008). *Ekonomiko-matematychne modelyuvannya*. Kyiv: KNEU.
13. *Global Competitiveness Reports. Dataset 2006-07 to 2014-15.* / World Economic Forum. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/GCR2014-15/GCI_Dataset_2006-07-2014-15.xlsx.
14. The World Bank Group. (2015). GDP per capita, PPP (current international \$). Retrieved from: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>.
15. Dyachenko, T. A. (2012). Teoretyko-metodychni zasady otsinky konkurentnoho seredovyscha ta konkurentnoyi pozytsiyi pidpryyemstva na rynku. *Marketynh i menedzhment innovatsiy*, 4, 203-208.
16. Budnik, M. M. & Kryvoruchko, Ye. S. (2013). Formuvannya ta rozvytok konkurentnykh perevah pidpryyemstva v suchasnykh umovakh roboty na rynku. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva*, 2, 74-78. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/piprp_2013_2_17.pdf.
17. Kovtun, N. & Khvostenko, O. (2011). Vykorystannya statystychnoyi informatsiyi dlya pobudovy konkurentnoyi karty rynku. *Visnyk natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 124-125, 21-25. Retrieved from: papers.univ.kiev.ua/ekonomika/10852.pdf.
18. Malyarets', L. M., Norik, L. O. (2009). *Ekonomiko-matematychni aspekty diahnozy konkurentospromozhnosti pidpryyemstva*. Kharkiv: Vyd. KhNEU.
19. Kobushko, I. M. (2012). Vyznachennya rivny konkurenciyi na fondovomu rynku yak providnomu sehmenti investytsiynoho rynku. *Ekonomika Ukrainy*, 9, 33-46.
20. Markova, O. V. (2011). Formuvannya konkurentnoyi karty rehional'noho rynku plodoovochevoyi produktsiyi. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva: Ekonomichni nauky*, 112. — Kharkiv: KhNTUS-H. Retrieved from: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_112/68.pdf.
21. Martynchuk, O. A. (2014). Otsinka konkurentnoho seredovyscha sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstv Zhytomyrs'koyi oblasti. *BIZNESINFORM*, 7, 149-153.
22. Schwab, Klaus & Sala-i-Martin, Xavier. (2014). *The Global Competitiveness Report 2014-2015. Full Data Edition*. World Economic Forum. - World Economic Forum. Switzerland. - 549 p. Retrieved from : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2015 р.